

R.W. SETON-WATSON ȘI RELAȚIILE ROMÂNNO-UNGARE ÎN TIMPUL SCURTEI EXISTENȚE A REPUBLICII UNGARE A SFATURILOR¹

Radu RACOVITAN*
Daniel CREȚU**

R.W. Seton-Watson and Romanian - Hungarian relations during the short existence of the Hungarian Republic of Councils

Abstract

The English historian, publicist, and politician Robert William Seton-Watson (1879 - 1951) is one of the most representative British personalities who supported the cause of the liberation and unity of the oppressed nations in the Austro-Hungarian Empire. He carried out several officious and secret missions, thus playing the role of an unofficial adviser to the Foreign Office in Austro-Hungarian and Balkan affairs, in which he came to be considered an expert. Seton-Watson's articles in "The New Europe" and his links with delegates to the Great Powers at the Peace Conference, especially with A.W.H. Leeper and Harold Nicolson (members of the British delegation) undoubtedly had an influence on the decisions made at the Conference.

Cuvinte cheie: *Robert William Seton-Watson, Marilor Puteri, Conferința de Pace, A.W.H. Leeper, Harold Nicolson.*

Keywords: *Robert William Seton-Watson, Great Powers, the Peace Conference, A.W.H. Leeper, Harold Nicolson.*

Printre personalitățile reprezentative engleze care în timpul și mai ales după încetarea Primului Război Mondial au sprijinit deschis, prin conferințe publice, articole de presă și alte lucrări, cauza eliberării și unității națiunilor asuprite din Imperiul Austro-Ungar, în mod deosebit a românilor din Transilvania, se numără la loc de frunte și istoricul, publicistul, și, de ce nu, omul politic englez Robert William Seton-Watson (1879 - 1951).

Încă dinainte de izbucnirea Primei Conflagrații Mondiale, el a sprijinit cu consecvență și a înfățișat opiniei publice europene chestiunea naționalităților din monarhia dunăreană - acordând o atenție specială românilor -, publicând o sumedenie de lucrări (*Racial Problems in Hungary, Corruption and Reform in Hungary, Political Persecutions in Hungary*), la care se adaugă un mare număr de studii, articole și broșuri referitoare la problema națională din Transilvania, la situația românilor.

¹ Prezentul studiu a fost publicat într-o formă extinsă în lucrarea: Radu Racovițan - *R.W. Seton-Watson și problema românească în prima jumătate a secolului al XX-lea*, Editura Astra Museum, Sibiu, 2015.

* Lect. univ dr., Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu.

** Lect. univ dr., Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu.

În prima parte a conflagrației mondiale, Seton-Watson a îndeplinit mai multe misiuni oficiale sau secrete, jucând rolul unui consilier neoficial pe lângă Foreign Office în problemele austro-ungare și balcanice, în care a ajuns să fie considerat un expert. A publicat o serie de lucrări (*The War and Democracy*, *Roumania and the Great War*, *The Rise of Nationality in the Balkans*), în care a susținut necesitatea soluționării chestiunii românești, a realizării unității naționale a românilor. Cea mai importantă activitate a sa în această perioadă a constituit-o crearea săptămânalului „The New Europe”, al cărui prim număr a apărut în octombrie 1916. Periodicul a fost dedicat cu preponderență realizării autodeterminării pentru națiunile mici, prin victoria puterilor aliate și, mai ales, prin dezmembrarea Austro-Ungariei.

Din noiembrie 1918, de la încetarea războiului, și până în martie 1919, Seton Watson a lucrat la Paris, ca membru al redacției ziarului „The Times”, împreună cu un alt mare prieten britanic al românilor, Henry Wickham-Steed, șeful secției externe al periodicului amintit.

R. W. Seton-Watson nu a fost membru al delegației britanice la Conferința de Pace, dar a fost în permanent contact cu delegații britanici și americani, precum și cu reprezentanții celorlalți Aliați. Seton-Watson și W. Steed vor juca un rol însemnat ca experți în problemele Europei Centrale și Sud-Estice pe lângă delegația britanică ai cărei șefi erau prim-ministrul David L. George și ministrul de externe, lordul Arthur James Balfour. El a petrecut mult timp împreună cu românii (îndeosebi cu Alexandru Vaida Voevod) și s-a ocupat de studierea problemelor legate de frontierele României. Articolele lui Seton-Watson din „The New Europe” și legăturile cu delegații Marilor Puteri la Conferința de Pace, în special cu A.W.H. Leeper și Harold Nicolson (membri ai delegației britanice), au avut fără îndoială o oarecare influență asupra deciziilor luate². Se pare că, începând din 1917, scrierile jurnalistului francez André Chéradame și ale grupului din jurul revistei „The New Europe” au avut o mare influență asupra secretarului de stat al SUA, R. Lansing, și a președintelui american W. Wilson, ultimul mare simpatizant al conceptului de *Mitteuropa*³. Contactul pe care personalitățile ce pot fi reunite sub eticheta cercul „The New Europe” l-au stabilit în timpul negocierilor de la Paris cu Sir Eyre Crowe, subsecretar de stat britanic pentru afacerile externe, „le-a oferit temelia practică pentru idealurile lor generoase și i-a ajutat să convertească filosofia politică în strategie diplomatică. Această combinație a contribuit mult la realizarea noii fețe a Europei”⁴.

Mare specialist în istoria și demografia Europei de Sud-Est, Seton-Watson avea convingerea că teritoriile în care poporul își exprimase dorința de unire cu România trebuiau să fie unite. El s-a opus însă aplicării integrale a Tratatului de la București din 1916, considerând nedreaptă fixarea pe Tisa a graniței dintre România și Ungaria, graniță pe care Conferința de Pace nici nu i-a acordat-o României. De asemenea, Seton-

² Harold G. Nicolson, *Peacemaking 1919*, Methuen, Londra, 1934, p. 33, 126; Hugh and Christopher Seton-Watson, *The Making of a New Europe. R. W. Seton-Watson and the Last Years of Austria-Hungary*, University of Washington Press, Seattle, 1981, pp. 340 - 341.

³ George Barany, *Wilsonian Central Europe: Lansing's Contribution*, off print from *The Historian*, vol. XXVIII, no. 2 (februarie 1966), p. 244.

⁴ Lucian Leuștean, *România, Ungaria și Tratatul de la Trianon 1918 - 1920*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 57.

Watson s-a opus alocării integrale a Banatului către România, așa cum insista Brătianu în baza tratatului din 1916.

La 18 ianuarie 1919, în Sala Oglinzilor de la Versailles, președintele Franței, Raymond Poincaré, a deschis Conferința de Pace care trebuia să pună capăt unui război îndelungat și nimicitor și să stabilească bazele unui nou cadru internațional în care să se dezvolte omenirea în perioada următoare. La 31 ianuarie 1919, Consiliul Suprem, erijat în organ conducător al lucrărilor Conferinței de Pace, cu puteri absolute în luarea tuturor deciziilor importante, a ascultat cererile României și ale Regatului Sârbo-Croato-Sloven referitoare la Banat și, a doua zi, Ion I. C. Brătianu a prezentat revendicările teritoriale complete ale statului român⁵.

Consiliul Suprem a votat înființarea, la 3 februarie 1919, a unei Comisii Teritoriale Românești care să judece legitimitatea revendicărilor teritoriale ale României⁶. În componența Comisiei, al cărui președinte era André Tardieu, intrau: Sir Eyre Crowe și Allen W. Leeper pentru Marea Britanie, André Tardieu și Jules Laroche pentru Franța, Giacomo de Martino și contele Vannutelli-Rey pentru Italia, Clive Day și Charles Seymour pentru Statele Unite⁷.

Comisia pentru Studiul Chestiunilor Teritoriale referitoare la România s-a întrunit de 12 ori, în perioada februarie - martie 1919. Frontiera cea mai apropiată de prevederile Tratatului din 1916 era aceea stabilită de britanici, fiind aproape identică cu linia de demarcație pe care a susținut-o Seton-Watson. Delegații britanici au trasat o diagonală de la colțul Mureș - Tisa până la Baziaș, lăsând României Timișoara, Vârșeț, Biserica Albă, Alibunar și Baziaș (adică toată linia ferată Timișoara - Baziaș), iar Serbiei - numai triunghiul din Torontal și un mic colț din Timiș⁸. Hotărârea Comisiei teritoriale a fost unanimă în a ne refuza comitatul ungar Bekes și cea mai mare parte a comitatului ungar Cianad, nerespectându-se Tratatul de alianță din 1916, care promisese României întregul Cianad. În cele din urmă, a fost acceptată propunerea franceză, ce corespunde în mare parte cu frontiera de azi. Linia de demarcație franceză trecea la răsărit de Biserica Albă, Vârșeț și Kikinda, lăsând sârbilor cele trei județe din sudul comitatului Timișului (Biserica Albă, Cuvin și Vârșeț) și districtele Csene - Nagy - Szent - Miklos, Perjamos și Torok - Kanizsa. I se refuzau României gurile Mureșului și o frontieră cu Ungaria de-a lungul întregului curs al Tisei, de la Szeged în sud la Vásáros - Namény în nord⁹.

⁵ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe (în continuare A.M.A.E.), Fond 71/1914, E 2, partea a II-a, Conferința păcii, vol. 57, f. 17 (1 - 5) și f. 18 (1 - 12); Valeriu Florin Dobrinescu, *România și sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919 - 1923)*, Institutul European, Iași, 1993, p. 51; Sherman David Spector, *România la Conferința de Pace de la Paris. Diplomația lui Ion I.C. Brătianu*, Institutul European, Iași, 1995, pp. 101 - 112.

⁶ Sherman David Spector, *op. cit.*, pp. 150 - 151; Hugh and Christopher Seton-Watson, *op. cit.*, p. 342.

⁷ Constantin Botoran, Ion Calafeteanu, Eliza Campus, Viorica Moisil, *România și Conferința de pace de la Paris (1918 - 1920). Triumful principiului naționalităților*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, p. 284 și urm.; Sherman David Spector, *op. cit.*, pp. 125 - 128.

⁸ Sherman David Spector, *op. cit.*, pp. 150 - 151; Viorel V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României, noiembrie 1919 - martie 1920*. Tipografia Poporului, Sibiu, 1925, p. 145.

⁹ *Istoria României. Transilvania*, Editura „George Barițiu”, vol. II (1867 - 1947), coordonator Anton Drăgoescu, Cluj-Napoca, 1999, p. 808; Sherman David Spector, *op. cit.*, pp. 150 - 151.

În acest timp, Conferința de Pace fiind în plină desfășurare, situația din Transilvania devenea din ce în ce mai tensionată. Guvernul Mihály Károlyi, care a proclamat Republica Ungară la 16 noiembrie 1918, căutând să salveze integritatea Ungariei Mari, desfășura o intensă activitate diplomatică având ca obiectiv principal păstrarea Transilvaniei, sau a unei părți din această provincie, în granițele statului ungar. El a reușit ca în Convenția de armistițiu, semnată la Belgrad la 13 noiembrie 1918, să fixeze linia de demarcație între România și Ungaria pe cursul Mureșului, păstrând sub dominație ungară partea de vest a Transilvaniei și Banatul. Linia de demarcație nu ținea seama de Tratatul din 1916 semnat de România cu puterile Antantei și, prin urmare, valabilitatea ei a fost negată de guvernul român și de Consiliul Național Român Central din Transilvania, care nu fuseseră invitate la Belgrad. Guvernul Károlyi nu a recunoscut Hotărârea de Unire exprimată la Alba-Iulia și nici autoritatea Consiliului Diligent asupra teritoriilor de la vest de linia Mureșului.

Față de situația creată în Transilvania, reacția factorilor de decizie de la București a fost promptă. Cu aprobarea Consiliului Militar Interaliat, trupele române din Transilvania au depășit „linia Mureșului” și au înaintat spre vest, la 29 ianuarie 1919 linia de demarcație stabilindu-se la marginea de vest a Munților Apuseni. Pentru a pune capăt ostilităților din Transilvania, Franchet d'Esperay, comandantul suprem al Armatelor Aliate din Orient, a cerut forumului păcii stabilirea unei zone neutre între cele două părți, aprobată la 26 februarie de către Consiliul Suprem. Noua linie de demarcație avea ca limită răsăriteană calea ferată Satu Mare - Oradea - Arad; cele trei orașe rămâneau în afara zonei ocupate de trupele române și continuau să fie ocupate de către trupele franceze. Era vorba de o soluție temporară, până la stabilirea graniței permanente între România și Ungaria¹⁰. Când, la 20 martie, locotenent-colonelul Vix, de la Misiunea Militară Aliată din Budapesta, a informat guvernul ungar despre această hotărâre, Károlyi a obiectat, susținând că această zonă ar depozeda Ungaria de o suprafață întinsă, locuită în special de maghiari. A urmat o criză politică. Károlyi a demisionat și un nou guvern format din comuniști și socialiști de stânga, condus de Garbai Sándor, dar dominat de ministrul de externe Béla Kun, a proclamat Republica Ungară a Sovietelor la 21 martie¹¹. Kun a manifestat aceeași dorință, ca și Károlyi, să păstreze integritatea Ungariei, noua conducere ungară declarând că se afla în stare de război cu toate statele vecine de la care are ceva de revendicat.

Consiliul Suprem a hotărât, la 29 martie, să trimită la Budapesta o misiune condusă de generalul sud-african Jan Christian Smuts, pentru a încerca să ajungă la o înțelegere cu Béla Kun. Acest fapt a provocat obiecțiile ministrului de externe francez Stephen Pichon, decis să susțină revendicările României și, desigur, reacția lui Brătianu, care se temea de o posibilă invitație adresată regimului lui Kun de a trimite o delegație de pace la Paris și, mai grav, ca nu cumva Consiliul să consimtă la denunțarea promisiunilor teritoriale formulate în Tratatul din 1916. Tratatul au eșuat, însă, întrucât guvernul ungar s-a împotrivit hotărârii Consiliului de a impune propria sa graniță Ungariei, Kun cerând retragerea trupelor române la est de Mureș. De asemenea,

¹⁰ Lucian Leuștean, *op. cit.*, pp. 61 - 62.

¹¹ Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 140; Gergely Sándor, *Istoria Ungariei*, Asociația Culturală Haáz Rezső, Odorheiu Secuiesc, 1993, p. 109.

el a propus ca statele danubiene să negocieze între ele frontierele comune și să formeze o confederație danubiană, în vederea rezolvării problemelor economice cu care se confruntau¹². Ideea înființării unei structuri confederative în zona danubiană fusese susținută și de Károlyi și alți lideri unguri iar acum era promovată de Kun, fiind o încercare disperată de a perpetua câteva din avantajele trecutului.

Noile evenimente din Ungaria erau comentate de Seton-Watson în „The New Europe”. Conținutul „notei Vix” era caracterizat de istoric drept „un aranjament de bunăsimț, care a venit cu patru luni prea târziu”¹³. El aprecia că prăbușirea regimului Károlyi provocase o criză ce avea să demonstreze dacă Conferința de Pace era sau nu „lovită iremediabil de paralizie”. Seton-Watson considera că nu trebuia să stârneasă îngrijorare faptul că ungurii deciseră să formeze „o republică socialistă de un tip avansat”. El avertiza, însă, că noua republică nu trebuia privită cu indiferență, întrucât manifesta intenția de a constitui o armată roșie cu scopul de a declanșa ostilitățile împotriva Cehoslovaciei, Iugoslaviei și României și de a apela la ajutorul militar al Moscovei, „sfidând, astfel, Conferința de Pace și în încercarea de a revoluționa Europa Centrală și Răsăriteană”¹⁴. Era datorია Antantei de a rezolva criza prin dezarmarea promptă a Ungariei, Seton condamnând decizia Consiliului celor Patru de a trimite misiunea Smuts pentru a negocia cu „locotenentul ungar al lui Lenin” și bunăvoința pe care a arătat-o generalul sud-african față de propunerea lui Kun de constituire a unei confederații danubiene¹⁵.

La 3 aprilie 1919, Seton-Watson publica articolul intitulat *The New Roumania*, în care afirma că revendicările teritoriale ale României se bazau nu pe tratatul secret din 1916, ci pe dorința arzătoare pentru unitate națională exprimată de întregul neam românesc și „elocvent manifestată de evenimentele din ultimele șase luni din Transilvania”. Documentul conținea și o hartă cu noile frontiere probabile și lămuriri statistice privind proporția naționalităților pe zone. Ambițiile lui Brătianu erau din nou atacate¹⁶.

Raportul Comisiei pentru Studiul Chestiunilor Teritoriale referitoare la România a fost înaintat către Comisia Teritorială Centrală la 6 aprilie 1919. Aceasta a aprobat frontierele, cu mici modificări, și le-a transmis Consiliului celor Cinci (al miniștrilor de externe) la 15 aprilie, cu o zi înainte de ofensiva românească, începută la 16 aprilie, declanșată de atacarea pozițiilor românești de către forțele armate ale lui Béla Kun și încheiată cu pătrunderea trupelor române pe teritoriul unguresc al zonei neutre și oprirea lor pe Tisa. Cum cei mai mulți dintre membrii delegațiilor Marilor Puteri erau preocupați de finalizarea tratatului cu Germania, raportul Comisiei nu a fost luat în discuție până la începutul lunii mai, după ce tratatul cu Germania a fost definitivat. Consiliul miniștrilor de externe a acceptat frontierele românești la 8 mai și abia la 12 mai 1919, Consiliul celor Patru a aprobat raportul. Decizia Conferinței nu a fost însă comunicată și țărilor interesate, ceea ce i-a permis lui Brătianu ca, în iunie 1919, când

¹² Lucian Leuștean, *op. cit.*, pp. 73, 76 - 77.

¹³ „The New Europe”, nr. 132 din 24 aprilie și nr. 133 din 1 mai 1919.

¹⁴ *Ibidem*, nr. 128 din 27 martie 1919.

¹⁵ *Ibidem*, nr. 130 din 10 aprilie 1919.

¹⁶ *Ibidem*, nr. 129 din 3 aprilie 1919; Cornelia Bodea, Hugh Seton-Watson, *R.W. Seton-Watson și românii 1906 - 1920*, Editura Științifică și Enciclopedică, vol. II, București, 1988, pp. 756 - 759.

armata română se afla pe malul stâng al Tisei, să declare că nu avea cunoștință de deciziile Conferinței¹⁷. Frontiera româno-ungară propusă în raport era în mod cert favorabilă românilor, chiar dacă noua graniță nu era atât de avantajoasă ca cea promisă prin Tratatul secret din 1916. Unsprezece din cele cincisprezece comitate ce formau Transilvania și Crișana au fost atribuite României. Toată Transilvania era atribuită României.

Într-adevăr, în noaptea de 15/16 aprilie 1919, guvernarea nouă a Ungariei a ordonat trupelor sale să atace unitățile românești pe valea Someșului. Românii, dornici să rezolve problema înaintării în Transilvania, erau, însă, deja pregătiți pentru o ofensivă energetică, datorită indeciziei manifestată de Conferința de Pace față de Ungaria, a situației grave în care se aflau românii din teritoriile necontrolate de armata română, a încurajărilor tacite ale militarilor francezi și, mai ales, a posibilității realizării unei coordonări între acțiunile armate ale bolșevicilor unguri și cele ale Armatei Roșii rusești. Trupele române din Transilvania au respins atacul aproape imediat și au împins inamicul înapoi în estul Ungariei. La cererea expresă a Aliaților, la începutul lunii mai armata română s-a oprit pe Tisa, făcând joncțiunea cu trupele cehoslovace în zona Csáp - Munkács¹⁸, zădărniciind astfel încercarea trupelor ungare de a lua contact cu detașamentele armate ale Ucrainei și Rusiei sovietice ce atacau dinspre răsărit. Temându-se de o eventuală înaintare a armatei române spre Budapesta, Béla Kun a adresat, la 30 aprilie, o telegramă ce conținea o ofertă de pace guvernelor român, cehoslovac, iugoslav și celui al SUA; în aceeași zi, s-a trimis trupelor române o propunere de armistițiu¹⁹. Răspunsul românesc la propunerea de pace maghiară a fost dat la 3 mai, condițiile de armistițiu cerute de partea română presupunând, de fapt, o capitulare necondiționată²⁰. S-a ținut cont de înțelegerea perfectată între timp între Lenin și Béla Kun de a-și acorda ajutor reciproc împotriva României. La 1 și 2 mai 1919, guvernele Rusiei Sovietice și Ucrainei Sovietice au dat un ultimatum guvernului român, cerând evacuarea în 24 de ore a Basarabiei și Bucovinei²¹. Kun nu a acceptat condițiile românilor, dar a încercat să tergiverseze lucrurile, sperând că între timp acțiunile ucrainiene pe Nistru ar fi putut izbândi²².

Este incontestabil faptul că dintre toate provinciile la care Ungaria trebuia să renunțe, Transilvania a focalizat în cel mai înalt grad interesele și eforturile tuturor guvernelor ungare din anii 1918 - 1920. Acestea au încercat pe toate căile s-o mențină în frontierele Ungariei. Fără a neglija mijloacele politice și militare, adesea guvernării unguri au recurs la cointeresarea morală și materială a emigrației ungare și a unor persoane cu influență în viața politică, economică a țărilor anglo-saxone²³. De altfel, unele cercuri politice și financiare din Occident, legate prin interese de fosta Monarhie dualistă, considerau și după terminarea conflagrației, că Austro-Ungaria a însemnat un

¹⁷ Lucian Leuștean, *op. cit.*, pp. 57 - 58.

¹⁸ *Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Recunoașterea ei internațională. 1918, Documente interne și externe* (colectiv de coordonare: Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat), Editura Științifică și Enciclopedică, vol. III, București, 1986, pp. 317 - 318, 325 - 326, 346 - 350.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 329 - 331, 336, 350 - 351.

²⁰ *Ibidem*, pp. 360 - 363.

²¹ Mihai Racovițan, *op. cit.*, p. 201.

²² *Desăvârșirea unității național-statale...*, vol III, p. 366.

²³ „Le Temps”, 8 martie 1919.

factor esențial al unei așa-zise stabilități politice și prosperități economice în centrul și sud-estul Europei, că dispariția Imperiului Habsburgic va duce la „balcanizarea” acestei zone²⁴. Aceste idei vor fi folosite de propaganda ungară, a cărei placă turnantă era Elveția, unde guvernul ungar organizase o agenție de publicitate, *La nouvelle hongroise*, la Berna. Se adăugau centrele de propagandă ungară din Anglia și SUA. Brătianu, șeful delegației române, a fost convins de către Alexandru Vaida Voevod de necesitatea stringentă a constituirii unui birou de presă și propagandă românească la Paris, și nu numai, sarcina organizării acestuia revenindu-i ilustrului lider transilvănean. Vaida a folosit vechea sa prietenie cu Seton-Watson și cu directorul ziarului „The Times”, Wickham Steed. Colaborarea acestora a fost constantă în timpul Conferinței de Pace și Seton-Watson a fost folosit pentru combaterea inadvertențelor răspândite de propaganda ungară²⁵. Astfel, la 1 mai 1919, Seton-Watson publica în „The New Europe” un articol intitulat *Magyar Propaganda against Roumania*, în care sesiza că, de la încheierea Convenției de armistițiu de la Belgrad (13 noiembrie 1918), clasa politică ungară a recurs la o nouă tactică pentru revizuirea prevederilor teritoriale ale tratatului cu Ungaria, și anume: în întreaga Elveție a fost răspândită literatură propagandistică în favoarea menținerii integrității teritoriale a Ungariei și au fost mobilizați reprezentanții bisericilor protestante „pentru a adresa apeluri patetice” către confracții protestanți din alte țări. Acestor apeluri le-au căzut în cursă câțiva eminente teologi britanici (episcopi din Oxford și Winchester, Decanul de la Westminster ș.a.), ce au semnat un memorandum către Conferința de Pace, exprimându-și îngrijorarea față de amenințarea libertății religioase și educaționale în Transilvania, reprezentată de către „intoleranta” Biserică Ortodoxă Română. Seton-Watson demonstra netemeinicia acestor acuzații și a celor îndreptate împotriva administrației românești din Transilvania, ce statua largi drepturi și libertăți pentru minoritățile din Transilvania, și care au fost considerate chiar și de către Adunarea Națională a sașilor (exclusiv luterană) drept satisfăcătoare²⁶. La 6 mai, Alexandru Vaida Voevod îi scria lui Iuliu Maniu: „Watson... în multe chestii ne-a susținut cu toată căldura. Îndeosebi în contra atacurilor calvinilor și unitarienilor (unguri - n.n.), la care au aderat episcopatul englez luând poziție categorică împotriva noastră, Seton Watson ne-a luat apărarea dezmințind pe unguri. La ultimul lui răspuns în Manchester Guardian replica unui episcop unitar englez a fost că datele lui Watson nu sunt corespunzătoare adevărului, după ce el episcopul le are de la cutare episcopi din Ardeal. Watson a răspuns propunând ca unitarii englezi și Societatea pentru susținerea relațiilor cu biserica ortodoxă să trimită câte un delegat în Transilvania și să se convingă - sub conducerea unui atașat al Consiliului Dirigent - care e adevărul. Watson m-a întrebat dacă consimt. I-am spus că întrucât nu ar fi cei doi domni atașați prin Moroianu ori altul ușor s-ar putea întâmpla ca să-i

²⁴ Eliza Campus, *Din politica externă a României 1913 - 1947*, Editura Politică, București, 1980, p. 190.

²⁵ Pentru activitatea lui Al. Vaida Voevod la Conferința de Pace de la Paris, vezi : Mihai Racovițan, *Alexandru Vaida Voevod între Memorand și Trianon (1892 - 1920)*, Editura Tipotrib, Sibiu, 2000 ; Horia Salcă, Florin Salvan, *Dr. Alexandru Vaida-Voevod, corespondență, 1918 - 1919*, Editura Transilvania Press, Brașov, 2001; Liviu Maior, *Alexandru Vaida Voevod între Belvedere și Versailles (însemnări, memorii, scrisori)*, Editura Sincron, Cluj-Napoca, 1993 etc.

²⁶ „The New Europe”, nr. 133 din 1 mai 1919, Cornelia Bodea, Hugh Seton-Watson, *op. cit.*, vol. II, p. 760.

zăpăcească ungurii. De altfel, sunt foarte încântat de propunerea lui Watson și voi griji ca sosind englezii să fie primiți cu cea mai mare ospitalitate²⁷.

Nemulțumirile manifestate de italieni la Conferința de Pace, privind refuzul celorlalte Mari Puteri de a mai ține cont de tratatul de la Londra din 1915 și chestiunea semnării tratatului cu Germania²⁸, au făcut ca evenimentele desfășurate la răsărit de Tisa să nu stârnească un interes prea mare la Paris. Această atitudine de indiferență a Marilor Puteri îl îngrijora pe Seton-Watson. El îi scria soției sale May, la 3 mai, că o asemenea poziție îi va determina, probabil, pe români și cehi să ocupe Budapesta, act ce ar fi avut, în opinia sa, urmări pozitive, dar și negative: pe de o parte, ar fi pus capăt regimului lui Béla Kun, pe de altă parte, „este mai ușor să intri în mizerie decât să ieși din ea”. Cum Marile Puteri ezitau să-și ia vreun angajament de orice fel, Seton-Watson concluziona că nu rămâneau decât cehii și românii să acționeze²⁹.

Stabilizarea frontului româno-maghiar pe Tisa, în primele zile ale lunii mai 1919, ca și dezinteresul evident al Conferinței față de situația din Europa Centrală și Răsăriteană, i-au determinat pe liderii bolșevici de la Budapesta să apeleze la ultima soluție care putea duce la salvarea regimului: acțiunea militară ofensivă, considerându-se că un eventual succes militar, oricât de modest, putea constitui o bază pentru reluarea negocierilor ce să ducă la găsirea unui compromis salvator. Țara vizată era Cehoslovacia, întrucât armata acesteia părea mult mai puțin de temut decât cea română, se urmărea realizarea, prin înaintarea spre partea ruteană a Slovaciei, a contactului cu bolșevicii din Ucraina și recuperarea minelor de cărbuni de la Salgotárjan și Miskolcz³⁰. La mijlocul lunii mai 1919, Ungaria declanșa ofensiva împotriva tânărului stat cehoslovac; în câteva zile, trupele ungare au reușit să secționeze legătura dintre forțele militare românești și cehoslovace și să cucerească aproximativ două treimi din Slovacia, unde s-a proclamat o republică sovietică slovacă³¹.

Atacul ungar în Slovacia, în mai 1919, a coincis cu prima vizită a lui Seton-Watson în noua republică cehoslovacă. La 26 mai, îi scria din Praga lui James Headlam-Morley³²: „cred temeinic că dacă este permisă menținerea situației prezente (și doar intervenția din exterior o poate îmbunătăți...), Ungaria va fi redusă la o asemenea stare de completă ruină și epuizare, încât cu greu va fi capabilă de o existență separată. Pe scurt, doar cel mai înrăit dușman al său poate dori să fie lăsată în soarta sa. Oricât de

²⁷ Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (în continuare D.A.N.I.C.), fond *Alexandru Vaida Voevod*, dosar 59, f. 3 (scrisoare către Iuliu Maniu, Paris, 6 mai 1919).

²⁸ În aprilie 1919 a fost finalizat proiectul de tratat cu Germania, iar la 7 mai, într-un cadru oficial, la Versailles, au fost prezentate delegației germane preliminariile păcii în numele tuturor aliaților, deși reprezentanții statelor mici nu aveau cunoștință de nici una dintre stipulările sale.

²⁹ Hugh and Christopher Seton-Watson, *op. cit.*, p. 365.

³⁰ Frederic C. Nanu, *Politica externă a României, 1918 - 1933*, Institutul European, Iași, 1993, p. 71.

³¹ A.M.A.E., Fond 71/1920 - 1944, Ungaria, Relații cu România, 1919 - 1929, vol. 84, f. 12; *Desăvârșirea unității național-statale...*, vol. III, pp. 435 - 436. Vezi și Jean Nouzille, *La Hongrie et la défense de son intégrité territoriale en 1918 - 1919 d'après les sources françaises*, în *La fin de la Première Guerre mondiale et la nouvelle architecture géopolitique européenne* (sous la direction de George Cipăianu et Vasile Vesa), Presses Universitaires de Cluj, 2000, pp. 278 - 280.

³² Sir James Headlam-Morley, istoric și diplomat britanic, între 1914 și 1917 membru al Departamentului Propagandei, în 1917 și 1918 a funcționat la Departamentul de Informații Politice, apoi la Foreign Office, iar în 1919 - 1920 a făcut parte din delegația britanică la Conferința de Pace (Hugh and Christopher Seton-Watson, *op. cit.*, p. 340, Cornelia Bodea, Hugh Seton-Watson, *op. cit.*, vol. II, p. 795).

puțin aș iubi pe unguri sau aș regreta soarta în care au ajuns, nu doresc să-i văd distrugându-se cu desăvârșire; și-n momentul de față toate resursele lor sunt risipite din fiecare domeniu al vieții sociale și politice”³³.

Seton-Watson considera că o ocupație cehoslovacă a Ungariei ar fi cea mai potrivită, însă, deși este inevitabilă, constata că cehii nu doreau deloc să-și asume deloc această responsabilitate [nici nu puteau, de altfel, datorită înfrângerilor suferite - n.n.]. A. Leeper, ce a citit și el scrisoarea, a apreciat soluția propusă de Seton-Watson ca singura modalitate de a salva Ungaria de la colaps, iar Crowe afirma: „din păcate, pare imposibil să se ia vreo decizie în privința unei acțiuni în Ungaria. De fiecare dată când se ridică chestiunea încurajării românilor, sârbilor sau cehoslovacilor de a intra în Budapesta, sau, dacă nu, de a găsi un mic contingent de trupe francez, britanic sau italian, ni se spune că mareșalul Foch studiază problema. Dar niciodată nu este luată vreo decizie”³⁴.

În lunile mai - iunie avea loc o primă criză majoră în raporturile dintre România și Marile Puteri, reunite la forumul păcii de la Paris. Starea de tensiune a fost determinată de respingerea de către delegația română a regimului impus din exterior privind ocrotirea minorităților, a cluzelor referitoare la liberul tranzit (pe teritoriul românesc) a mărfurilor și persoanelor aparținând puterilor aliate, a obligației impuse statelor succesoare de a plăti o importantă parte din datoria de stat a fostei Monarhii austro-ungare, sub pretextul sporurilor teritoriale obținute, a încercărilor marilor trusturi internaționale de a acapara bogățiile petroliere ale României³⁵. De asemenea, statele mici, inclusiv România, nu au avut nici un cuvânt de spus în privința proiectului de tratat cu Germania.

Datorită acestor grave dispoziții, delegații României, Greciei, Poloniei, Iugoslaviei și Cehoslovaciei s-au solidarizat în fața atitudinilor și presiunilor celor patru Mari Puteri. Este prima încercare de a constitui sistemul politic care s-a numit mai târziu Mica Înțelegere.

Succesele înregistrate de Armata Roșie ungară i-au alarmat pe cei de la Paris, care au decis, la 7 iunie 1919, să trimită o telegramă guvernului ungar în care să se solicite încetarea luptelor³⁶, sugerându-se chiar invitarea ungarilor la Conferința de pace. La 10 iunie, Consiliul celor Patru l-a admonestat pe Brătianu pentru faptul că nu ținuse seama de linia de demarcație Franchet d'Esperey și, ca atare, a provocat criza care a dus la căderea guvernului Károlyi și la venirea la putere a bolșevicilor. Situația s-a încordat din nou la 11 iunie, când au fost convocate delegațiile statelor naționale din Europa Centrală pentru a le comunica frontierele cu Ungaria, fixate de Comisia teritorială. Brătianu a constatat că, în ce privește România, Tratatul din 1916 n-a fost respectat. Premierul român a subliniat faptul că frontiera româno-ungară a fost stabilită

³³ Hugh and Christopher Seton-Watson, *op. cit.*, p. 370.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ M. Djuvara, *Trebuie oare să semnăm Tratatul cu Austria?*, Imprimeriile „Independența”, București, 1919, pp. 17 - 18; Gheorghe Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui I.C. Brătianu*, „Cartea Românească”, București, 1939, p. 74.

³⁶ Kun a răspuns că era gata oricând să înceteze ostilitățile pentru a se putea aplica Convenția de la Belgrad, din 13 noiembrie 1918, ceea ce presupunea retragerea românilor pe linia Mureșului. Lucian Leuștean, *op. cit.*, p. 100.

fără participarea delegaților români la Conferința de Pace. El a cerut un răgaz de 10 - 12 zile, pentru a permite guvernului român și regelui să-și exprime punctul de vedere în această chestiune³⁷.

Lui Brătianu i s-a refuzat amânarea cerută pentru consultarea guvernului român, la 12 iunie Consiliul celor Patru reconfirmând frontiera româno-ungară. Wilson și Lloyd George au insistat să i se transmită lui Brătianu o notă energică, ordonându-i-se să înceteze „actele agresive” și să-și retragă trupele în spatele „frontierei permanente aprobate de Conferința de Pace”, dacă dorea să semneze tratatul de pace cu Ungaria. În cele din urmă, secretarul de stat al Foreign Office-ului a fost însărcinat să schițeze „o notă într-un ton destul de aspru față de Ungaria, dar cu un ton prietenos când era vorba de români și cehi”. Guvernului ungar i-a fost trimisă o telegramă cu caracter de ultimatum, retragerea trupelor române fiind condiționată de evacuarea Slovaciei până la 18 iunie³⁸.

După o lună petrecută în Cehoslovacia, Seton-Watson s-a întors la Paris, la 13 iunie, unde, timp de trei zile, va acționa energic pentru a convinge delegațiile Marilor Puteri să acorde ajutor acesteia. Printre altele, la rugămintea lui Frazier³⁹, Seton va redacta un memorandum pentru președintele Wilson. Istoricul integra ofensiva ungară într-un plan mult mai mare, menit a stârni revoltă și confuzie în întreaga Europă Centrală. Seton considera că o atitudine oscilantă și nehotărâtă a Antantei față de acțiunile guvernului de la Budapesta crea posibilitatea ca Austria să recurgă și ea la manevra contelui Károlyi din primăvara lui 1919 și mai degrabă să opteze pentru un regim bolșevic decât să accepte termenii de pace impuși sau să încurajeze Germania să atace Polonia pentru stăpânirea asupra Sileziei. El aprecia ca fiind o eroare contactele pe care Alianții le-au realizat cu forțele contrarevoluționare de la Arad, apoi Szeged, compuse din „politicieni reacționari unguri”⁴⁰. Seton recomanda găsirea unei „căi de mijloc... , între prezentul guvern sovietic (ungar - n.n.), ce reprezintă drojdia unei societăți corupte și falite și reprezentanții vechiului regim atât de discreditat”. Era greu de găsit - continua istoricul - oamenii cei mai potriviți pentru noul regim, însă nu era un lucru imposibil, mai ales dacă se recurgea la sfatul slovacilor moderați și al liderilor români democrați (Iuliu Maniu și ceilalți membri ai Consiliului Dirigent). În orice caz - concluziona autorul - siguranța noilor state și revenirea la condiții normale în întreaga Europă centrală, ca să nu mai vorbim de demobilizare și dezarmare, cereau rezolvarea

³⁷ A.M.A.E., Fond 71/1914, E 2, partea I, Conferința Păcii, vol. 180, dosar 222, f. 202, 207.

³⁸ Guvernul ungar va accepta ultimatumul, însă armata română nu se va retrage de pe Tisa, mai ales că delegații Marilor Puteri nu făceau prea mari presiuni în acest sens; mai mult, liderii militari francezi și britanici încurajau rezistența română. Românii erau de acord să se retragă dacă Consiliul celor Patru garanta România în fața agresiunii ungare. Liderii bolșevici au refuzat această variantă. Lucian Leuștean, *op. cit.*, pp. 101 - 103; *Istoria Românilor* (coord. Ioan Scurtu), Editura Enciclopedică, vol. VIII, București, 2003, pp. 17 - 18.

³⁹ Arthur Hugh Frazier, prim secretar al ambasadei SUA la Paris.

⁴⁰ La 5 mai 1919, la Arad, contele Gyula Károlyi (văr cu Mihály Károlyi) a format un guvern contrarevoluționar, care, după preluarea orașului de către români, s-a mutat, la 29 mai, la Szeged aflat sub ocupație franceză. La 1 iunie, acest guvern a fost remaniat cu aportul elementelor locale, premier devenind Dezső Ábrahám. Teleki Pál fiind ministru de externe, iar Horthy, ministru de război. La finele lunii aprilie, s-a început alcătuirea unei armate contrarevoluționare, operațiune începută de Gyula Gömbös, continuată apoi de către Miklós Horthy. *Apud* Lucian Leuștean, *op. cit.*, p. 107.

problemei ungare. Dacă Antanta nu era pregătită să trimită trupe în acest sens, trebuia să se acorde undă verde acțiunii trupelor Cehoslovaciei, României și Iugoslaviei. Garanția că cele trei state nu vor transforma ocupația temporară a Ungariei într-una permanentă, rezida în faptul că oricând Antanta putea să suspende orice ajutor financiar, de care acestea aveau atâta nevoie. Pe 17 iunie, Seton părăsea Parisul, îndreptându-se spre Londra, datorită problemelor legate de editarea revistei „The New Europe”. La 16 iunie, trupele cehoslovace au contraatacat. Începând cu 30 iunie, Ungaria a trecut la retragerea trupelor, Slovacia fiind eliberată complet până la 4 iulie 1919⁴¹.

În fața poziției intratabile a Marilor Puteri, apreciind că aproape nici una din problemele și observațiile delegației române n-au găsit audiență la factorii de decizie ai Conferinței, acutizându-se și disputa referitoare la ocrotirea externă a minorităților în România, Brătianu, după ce, la 28 iunie, și-a pus semnătura pe Tratatul cu Germania, a părăsit Parisul la 2 iulie, împuternicindu-i pe N. Mișu și Al. Vaida Voevod ca delegați, cărora le-a dat instrucțiuni să nu semneze Tratatul cu Austria și Tratatul cu privire la ocrotirea minorităților⁴².

În noaptea de 19/20 iulie, armata ungară, care profitase de acalmia luptelor pentru a se regrupa, a lansat un atac dincoace de Tisa. Noul focar de război izbucnit prin atacarea României și Cehoslovaciei de către Ungaria a îngrijorat Consiliul celor Patru. Experților militari li s-a cerut să analizeze posibilitatea unei acțiuni militare contra Ungariei cu participarea trupelor române, sârbe și franceze. De fapt, armata română a fost singura care a acționat. După o înaintare inițială, armata ungară a fost respinsă de o puternică contraofensivă română, începută la 24 iulie. La 29 iulie românii au trecut Tisa și, cu toate notele de avertisment ale Consiliului Suprem de a opri ofensiva, s-au îndreptat rapid spre Budapesta. La 1 august, Kun și guvernul său au demisionat⁴³, iar la 4 august armata română intra în Budapesta. Pe de altă parte, evacuarea Banatului la începutul lunii iulie de către trupele aliate, a permis României să preia în stăpânire întreg teritoriul românesc până la granița cu Regatul Sârbo - Croato - Sloven⁴⁴.

Lui Seton-Watson, acțiunea armatei române i s-a părut ca „o adiere a unei lovituri de ghiulea” ce a pus capăt terorii lui Béla Kun⁴⁵. La 14 august, scria în „The New Europe” un articol dedicat evenimentelor din Ungaria, intitulat *The Fall of Bela Kun*, pentru care primea aprecierile col. Radu Rosetti, recent numit atașat militar la Legația română din Londra. Seton-Watson îi răspundea, exprimându-și aprobarea față de intervenția română în Ungaria Totodată, el se declara mulțumit de politica externă a României, chiar dacă - aprecia istoricul scoțian - în ultimele luni România manifestase tendințe de a imita metodele lui Sonnino. În finalul scrisorii, milita pentru o mai strânsă colaborare între noile state din Europa Centrală și Răsăriteană, în special între România,

⁴¹ Hugh and Christopher Seton-Watson, *op. cit.*, pp. 372 - 376.

⁴² Mihai Racovițan, *op. cit.*, p. 183.

⁴³ Béla Kun ceda puterea unui guvern social-democrat; la 6 august acest guvern a fost înlăturat de un grup contrarevoluționar condus de arhiducele Joseph de Habsburg, care și-a luat titlul de regent al țării și l-a numit prim-ministru pe István Friedrich, liderul Partidului Național Creștin. Arhiducele a intuit că, de fapt, Consiliul Suprem nu-l va recunoaște și nu va negocia cu el și a demisionat și i-a încredințat puterea lui Friedrich.

⁴⁴ Ion Clopoșel, *Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926, pp. 167 - 168; Jean Nouzille, *op. cit.*, pp. 285 - 287.

⁴⁵ „The New Europe”, nr. 148 din 14 august 1919.

Iugoslavia și Cehoslovacia, dar și Grecia și Polonia⁴⁶. Tot în „The New Europe” profesorul George Herron⁴⁷ a preaslăvit România pentru acțiunea energică care s-a finalizat cu marșul spre Budapesta și eliberarea Ungariei de amenințarea bolșevică, o acțiune care a fost, în viziunea lui Herron, un pas decisiv în salvarea civilizației europene⁴⁸. În schimb, alți autori și-au exprimat, prin intermediul revistei, temerile că România caută să-și impună hegemonia în Balcani, că succesele militare înregistrate în Ungaria i-au mărit apetitul pentru teritorii, că o alianță între România și elementele cele mai reacționare ale vechii Ungarii e posibil a se încheia. În combaterea acestor temeri, N. Iorga a demonstrat caracterul democratic al noului stat român⁴⁹.

La 4 iunie 1920, la Trianon, Franța, Anglia, SUA, Italia, Japonia, România, Regatul Sârbo - Croato - Sloven, Cehoslovacia și alte nouă state, pe de o parte, și Ungaria, pe de altă parte, reprezentată de G. de Benard și A. de Torda, au semnat Tratatul de Pace. În numele României, Tratatul de la Trianon a fost semnat de dr. I. Cantacuzino și N. Titulescu. Parlamentul României a ratificat Tratatul de la Trianon la 17 august 1920 (Senatul) și la 26 august 1920 (Camera Deputaților).

„Unitatea română era un fapt împlinit”, afirma cu satisfacție Seton-Watson. „Tratatul de la Trianon încheie epoca cea mai importantă a istoriei națiunii române”, conchidea el⁵⁰.

⁴⁶ Cornelia Bodea, Hugh Seton-Watson, *op. cit.*, vol. I, pp. 444 - 445.

⁴⁷ Profesor american, reprezentantul personal al președintelui american W. Wilson în Elveția.

⁴⁸ „The New Europe”, nr. 155 din 2 octombrie 1919.

⁴⁹ *Ibidem*, nr. 157 din 16 octombrie 1919.

⁵⁰ Robert William Seton-Watson, *Histoire des Roumains*, Paris, 1937, p. 618.